

УДК 341.78

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.34>

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ОЗНАК СТРАХОВИХ ПОСЛУГ

Клейменова С.М.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Одеського національного університету імені Й.І. Мечникова

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9130-3445>

Клейменова С.М. До питання про визначення ознак страхових послуг.

В даній статті розглянуті питання, пов'язані з визначенням ознак страхових послуг. У сучасних умовах практично у всіх галузях нашої країни відбуваються істотні перетворення, у тому числі й у сфері страхування. Об'єктом на страховому ринку виступає страхова послуга, яка характеризується рядом особливостей. Дослідження різних аспектів поняття «страхування» має теоретичне й практичне значення. У теоретичному плані воно дає можливість удосконалювання внутрішньої структури інституту страхування. Практичне його значення полягає в безпосередньому впливі на нормотворчий процес в області правового регулювання страхової справи і його організації. Для досягнення зазначених цілей, насамперед, необхідно визначити ознаки даного виду послуг, оскільки неможливо розглядати страхові послуги у відриві від виділення їх ознак. У сучасній науковій літературі поняття страхування прийнято розглядати в декількох аспектах: економічному – як систему економічних відносин із приводу створення централізованих і децентралізованих фондів коштів, необхідних для покриття непередбачених потреб суспільства; матеріальному – як вид створених грошових або матеріальних фондів, які використовуються для відшкодування збитку, що виник у результаті стихійних лих і інших непередбачених обставин; правовому – як сукупність суспільних відносин, що виникають при створенні й використанні страхового фонду й опосередковуваних нормами права. Для правозастосовної практики найбільше значення має розгляд страхування як юридичної категорії. Для цього нами буде почата спроба встановити ознаки страхових послуг.

Ключові слова: страхові послуги, страхування, ознаки, захист інтересів, страховий випадок, медичне страхування.

Kleimenova S.M. Before addressing the question of determining the characteristics of insurance services.

This article deals with issues related to the definition of signs of insurance services. In modern conditions, significant transformations are taking place in almost all sectors of our country, including insurance. The object of the insurance market is the insurance service, which has a number of features. The study of various aspects of the concept of «insurance» is of theoretical and practical importance. In theoretical terms, it makes it possible to improve the internal structure of the insurance institution. Its practical significance lies in the direct impact on the rule-making process in the field of legal regulation of the insurance business and its organization. To achieve these goals, first of all, it is necessary to determine the characteristics of this type of service, since it is impossible to consider insurance services in isolation from the selection of their characteristics. In modern scientific literature, the concept of insurance is usually considered in several aspects: economic – as a system of economic relations regarding the formation of centralized and decentralized funds of funds necessary to cover the unforeseen needs of society; material – as a type of created monetary or material funds that are used to compensate for damage resulting from natural disasters and other unforeseen circumstances; legal – as a set of social relations arising from the creation and use of the insurance fund and mediated by the rule of law. For law enforcement practice, the consideration of insurance as a legal category is of the greatest importance. To do this, we will attempt to establish the signs of insurance services.

Key words: insurance services, insurance, signs, protection of interests, insured event, medical insurance.

Постановка проблеми. У нинішньому виді, страхування являє собою складні суспільно-виробничі відносини. Це пов'язане, насамперед, із численністю надаваних послуг страховими компаніями. На даний момент передбачені різні види й способи страхування. В принципі, можна застрахуватися від будь-якого ризику, якщо цей ризик носить певну ймовірність, яка визначається спеціальними методами. Необхідно розуміти, що страхування пов'язане не тільки з діяльністю підприємства, але й з усією широтою суспільних відносин. Можна застрахуватися не тільки від ризиків пов'язаних із непередбаченими подіями (пожежа, повінь і т.ін.), але й від явищ, що відбуваються й присутні у суспільстві (крадіжка, хвороба і т.ін.). Визначення ознак, характерних для послуг страхування є необхідним, оскільки це дозволить правильно будувати правові відносини між послугоотримувачем (страхувальник) і послугодавцем(страховик).

Стан опрацювання. Актуальність питань пов'язаних з поняттям страхових послуг та їх ознак, підтверджується публікаціями, предметом яких є проблеми послуг страхування, серед яких: О.О. Гаманкова, Г.О. Ільченко, Н. Міловська, І.В. Кравець, Д.М. Степанович та ін.

Метою даної статті є дослідження ознак страхової послуги, які впливають на поняття даного виду послуг як цивільно-правової категорії.

Виклад основного матеріалу. Сфера послуг сьогодні поширюється на безліч соціальних відносин між фізичними особами, а також між юридичними та фізичними особами. До таких відносин належать відносини в області страхування. Сучасні види страхування досить різноманітні, починаючи від страхування майна й закінчуючи медичним страхуванням. Виходячи із цього можна зробити висновок про те, що страхуванню, як одному із видів послуг, властиві загальні ознаки послуг як цивільно-правової категорії, а також особливі (спеціальні) ознаки, які характерні для того або іншого виду страхування.

Людське життя, здоров'я людини, його майно може залежати від різних непередбачених обставин, тому було б доцільним і далекоглядним певним чином забезпечити себе від подібних неприємних обставин. Інститут страхування може виконувати саме такі завдання. Організації, які займаються даним видом діяльності, надають послуги з надання різних видів страхування.

Закон України «Про страхування» визначає страхування як вид цивільно-правових відносин щодо захисту інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів. [1] У даному поясненні не вказується, що страхування це вид послуг. Однак, з наведеного визначення випливає, що ця діяльність за змістом є саме послугою. На це вказує словосполучення «вид цивільно-правових відносин по захисту інтересів». Таким чином, законодавець визначає основну мету по наданню страхових послуг – захист інтересів фізичних і юридичних осіб при настанні певних обставин.

Можна зробити висновок, що основною функцією страхової діяльності є захист інтересів у випадку настання страхового випадку (залежно від виду страхування). Подібний захист носить майновий характер.

Розглядаючи страхову діяльність як вид послуг, необхідно вказати на сутність послуги як об'єкта цивільних прав. Український вчений Д.М. Степанович вказує, що «...своїм змістом послуга має дії – дії, направлені на задоволення суб'єктивної споживи її одержувача. При цьому самі дії носять об'єктивний характер. Суб'єктивна потреба одержувача послуги задовольняється в тій мірі, у якій поставлену мету можуть досягти відповідного змісту дії, здійснювані в необхідному об'ємі. Зміст таких дій визначає вид послуги, а їх об'єм – вартість (ціну) послуги [2, с. 562]. Виходячи із правової суті даного розуміння послуги, як об'єкта цивільного права, страхування як послуга повною мірою відповідає даному судженню шановного вченого. Зокрема, оскільки страхова діяльність спрямована на захист інтересів, то вказівка Д.М. Степановича на те, що це дії, спрямовані на задоволення суб'єктивних потреб, цілком відповідає сутності даного виду послуг.

У юридичній літературі страхову послугу розуміють у такий спосіб. Так, О.Д. Вовчак страхову послугу розуміє як «...договірну послугу на певних умовах, яка укладається для відшкодування матеріальних збитків, понесених особою, що є учасником договірних відносин» [3 с. 79]. О.А. Гаманкова вважає, що «страхова послуга – це фінансова послуга у вигляді продажу юридично оформлених зобов'язань по наданню страхового захисту, який пропонують на ринку страховики потенційним страхувальникам» [4 с. 79]. А.А. Ільченко дає досить розгорнуте поняття страхової послуги.

Так, автор доводить, що «...страховою послугою є сукупність дій боржника (страховика), спрямованих на задоволення майнових і немайнових інтересів споживачів страхових послуг у випадку настання певних подій (страхових випадків), певних договором страхування, за рахунок коштів, зібраних фондом страхування шляхом сплати страхувальником страхових платежів і одержання страховиком інших доходів від розміщення, інвестування або іншого використання коштів цих фондів»[5, с. 10]. Запропоновані визначення про сутність страхової послуги також містять вказівку на, на нашу думку, основну ознаку страхової послуги – задоволення інтересів (майнових і немайнових) споживачів цієї послуги. Безумовно, дії, спрямовані на надання будь-яких видів послуг, в той же час, спрямовані на задоволення інтересів послугоотримувача у випадку настання позначених у договорі страхування обставин.

Крім даної ознаки страховій послугі властиві загальні ознаки, характерні для всіх видів послуг.

По-перше, страхова послуга як ніяка інша характеризується такою ознакою як нематеріальність результату. Більше того, якщо не настає страховий випадок, передбачений договором страхування, то неможливо говорити й про відшкодування. Як пише Н. Міловська «...особливо це відчутне (*нематеріальний характер страхової послуги – прим. автора*), коли страховий випадок, передбачений у договорі, так і не настав. У цьому випадку, питання про виплату страхового відшкодування навіть не піднімається»[6, с. 99]. Але, якщо все таки, необхідно виплачувати страхову суму, це не можна вважати «упредметненим» результатом діяльності по наданню страхової послуги. Суттю страхової виплати є не нова споживча вартість, а «збереження реальної вартості об'єкта страхування». Таким чином, ознака неуреченості результату цілком відповідає й страховим послугам.

Загальна ознака, що характеризує послуги – невіддільність надання й споживання, також властива і страховим послугам. Момент надання страхової послуги буде вважатися в той період часу, коли страховик виконує своє зобов'язання по покриттю страхового випадку, а страхувальник у цей же момент споживає даний вид послуги. Неможливо представити іншу модель надання й споживання страхової послуги. Одномоментність надання й споживання страхової послуги це ознака, яка в повній мірі перетинається й з попередньою ознакою – неуречений результат. На нашу думку, тільки нематеріальний результат можливо надавати і споживати синхронно.

Загальна ознака корисності послуги в страховій сфері проявляється у вигляді «здатності забезпечити страховий захист майнових інтересів страхувальника від випадкових і ймовірних небезпек, які загрожують його життю, здоров'ю, майну» [6, с. 99]. Можна проілюструвати дану ознаку на прикладі медичного страхування як одного з видів страхування в цілому. За загальним правилом, медичне страхування – вид особистого страхування, який гарантує при виникненні страхового випадку одержання медичної допомоги й компенсацію витрат на придбання медикаментів за рахунок страхової компанії (цей вид ще називається безперервне страхування здоров'я). Як бачимо, даний вид страхування має «абсолютну корисність», оскільки саме медичне страхування повинне опікуватися про задоволення інтересів фізичних осіб, пов'язаних із найважливішими цінностями – життям й здоров'ям. Безумовно, інші сфери страхової діяльності також корисні і їх ефект важливий для одержувача послуги.

Ознака мінливості якості послуги як об'єкта цивільного права також характерна і для страхових послуг. Оскільки не існує стандартів по наданню страхових послуг, то й визначити єдиний підхід до якості даної послуги досить складно. При визначенні якості страхової послуги доводиться відштовхуватися від належного виконання договірних умов. Як вказується в літературі, головним критерієм якості стандартів страхових послуг є: гарантованість здійснення й повнота виконання, засновані на фінансовій стабільності страхової компанії, доступність, передбачення територіальної близькості страхової компанії і її філій до клієнтів, варіативність форм, оскільки умови надання страхових послуг, повинні бути максимально адаптованими до потреб кожного клієнта, що спонукає до розробки альтернативних форм їх надання, умов оформлення. Отже, для визначення якості страхових послуг необхідно, насамперед, виходити від потреб клієнта. Більше того, компанія, що надає страхові послуги, повинна не тільки здійснювати моніторинг таких потреб, але й створювати умови для їхнього задоволення.

Як будь-який вид послуг, страхова послуга має ознаки, які характерні для неї. Оскільки страхові послуги, за загальним правилом, відносять до фінансових послуг, то можна вказати на їхню особливість: дії, спрямовані на надання страхових послуг це дії, пов'язані з фінансовими активами. Також, особливістю цих послуг є те, що дії можуть здійснюватися в інтересах третіх осіб.

Ще одна спеціальна ознака, властива страховим послугам може залежати від того, який вид страхування має місце – добровільне чи обов'язкове. Інакше кажучи, залежно від того яким чином впливає прояв волі клієнта на укладання договору на надання страхових послуг, можна виділити таку ознаку, як ступінь необхідності страхової послуги.

Висновки. На підставі викладеного можна визначити, що страховим послугам властиві загальні ознаки послуг як цивільно-правової категорії і спеціальні ознаки, характерні саме для цього виду послуг. Необхідність визначення особливих (спеціальних) ознак послуг страхування обумовлена тим, що це відображається надалі на правильності визначення предмета договору страхування і якості, надаваної послуги.

Список використаних джерел:

1. Про страхування: закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>.
2. Степанович Д.Г. Послуга як об'єкт цивільних прав. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип.59. С. 558–564
3. Вовчак О.Д. Завійська О.І. Страхові послуги: *навчальний посібник*. Львів: Видавництво «Компакт-ЛВ», 2005, 656 с.
4. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: монографія. К.: КНЕУ, 2009. 283 с.
5. Ільченко Г.О. Цивільно-правовий захист прав споживачів страхових послуг: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. К. 2016
6. Миловская Н. Качество страховых услуг в договорных обязательствах по страхованию URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/2/part_2/21.pdf.